

rum præteritarum per species ex actibus relictas : nam oportebit, sicut species augentur, ita illarum perpetuam cognitionem augeri propter eundem usum : non potest autem idem simplex actus secundum extensionem augeri. Nec etiam videntur tot actus posse simul multiplicari, quia alias in infinitum multiplicantur multiplicatis cogitationibus, et locutionibus inter Angelos per totam æternitatem, quia semper addentur novæ species, et consequenter novi actus, quibus semper cognoscantur : hoc autem videtur incredibile, imo absolute difficile creditum est, tot actus simul fieri ab Angelo, quot habet species intelligibiles præter cognitionem suæ substantiæ, et aliarum rerum.

26. *Responsio.*—*Angelus ex multis speciebus intelligibilibus potest actum unum elicere.*—*Idem actus an possit per solum novum modum extendi ad nova objecta.*—*Respondeo cum seipsum cum omnibus suis accidentibus per modum unius objecti adæquati Angelus intueatur, non esse necessariam ad illam cognitionem tantam virtutem, vel attentionem, quæ capacitatem intellectus angelici excedere videatur. Hoc autem posito non multum refert, quod uno, vel pluribus actibus quasi partialibus se complete cognoscat : utrumque enim potest probabiliter cogitari, licet neutrum possit cum certitudine diffiniri. Nam imprimis etiamsi species distinctæ sint, nihilominus unum objectum actu intelligibile cum intellectu et substantia Angeli componunt, et ideo possunt omnes illæ formæ seu entitates per modum unius principii proximi ad unum actum eliciendum simul partialiter concurrere. Postea vero si Angelus novas species ejusdem ordinis, quasi contingenter acquirat, credibile quidem est illas semel acquisitas semper videri, id enim valde consequens est ad cætera quæ diximus : tamen illa cognitio fortasse haberi potest sine novo actu distincto per aliquem novum modum priori actui naturaliter additum, et hoc forte voluit Egidius supra dicens : *Posse Angelum habere hunc actum cognitionis sui plenum, et remissum, nunquam tamen ab eo simpliciter cadere.* Non enim video aliam plenitudinem, vel remissionem, quam ille actus habere possit. Nam in propria intensione, quæ sumitur ex conatu potentiæ, non videtur suscipere actus ille magis, et minus, cum ille actus sit naturalis, et ideo semper fiat toto naturali conatu, quo fieri potest, vel qui necessarius sit, et sufficiat : videtur ergo intelligendum de plenitudine ex parte*

objecti, quæ potest prius esse minor, et postea aliquantulum augeri modo prædicto, licet post augmentum in eo non possit postea diminui. Deinde non est impossibile ibi conjungi plures actus unum quasi fundamentalem, et primarium, qui est cognitio quidditativa ipsius Angeli, quoad substantiam, et potentias ejus, et actus secundarios, quibus suas species intuetur, et maxime illas, quæ contingenter adveniunt : quia illud augmentum ejusdem indivisibilis actus per extensionem ad nova objecta, et per novum modum illi additum, difficile intelligitur. Et illa distinctio actuum parum vel nihil auget difficultatem, quia cum ordinentur ad unum, non est major attentio potentiæ, nec major virtus necessaria, imo difficilius est, et majoris virtutis per unum actum simplicem tam multa, et tam varia concipere.

27. *Objectio tertia.*—*Dissolvitur.*—*Tertia objectio est, quia hinc sequitur vel Angelum cognoscere simul omnia, quorum species habet, vel inutilem esse illam cognitionem specierum ad liberum earum usum. Probatur, quia vel Angelus cognoscendo suas species intelligibiles, cognoscit quam rem unaquæque representet, et sic cognoscat simul omnia, quorum species habet : vel tantum cognoscit species quasi materialiter, quoad illam qualitatem : et sic non poterit postea ex vi talis cognitionis libere uti tali, vel tali specie, ad talem, vel talem rem cognoscendam, quia nescit quam rem unaquæque representet. Ad hoc vero respondendum est, concedendo, Angelum cognoscere species ipsas perfecte, et quidditative, et consequenter cognoscere aliquo modo quid unaquæque representet, et ita aliquo modo cognoscere simul omnia, ut sunt termini illius representationis ; nihilominus tamen per illum actum, vel illos actus non cognoscere res omnes simpliciter, ac distincte et quidditative. Quia, ut supra diximus, licet cognitio actu intelligendi, seu verbo mentis ut objecto, cognoscatur aliquo modo res representata per illud, non tamen videtur directe in se, sicut videtur per proprium verbum directe suum objectum representans : idem ergo de specie intelligibili dicendum est, quia etiam intentionaliter representat, et licet per illam, ut per medium non cognitum perfecte res videatur, per eandem ut medium cognitum solum indirecte, et secundum quid attingitur. Hoc ergo modo potest Angelus similitudine attingere imperfecte res, quas singulæ species representant : et hoc satis est, ut possit postea*

libere uti hac, vel illa specie ad singulas res directe, et perfecte cognoscendas. Nam isto perfecto modo non potest Angelus simul omnia cognoscere, quæ per suas species representantur, de quo modo supra locuti sumus, et ita facile omnia conciliantur.

28. *Objectio ultima.*—*Ultimo objici potest, quia si hoc modo reducit se Angelus in actum secundum cognitionis, sequitur etiam primum actum cogitandi aliquid extra se, quem Angelus in sua creatione habuit, fuisse illi liberum, et non ab auctore naturæ. Consequens videtur falsum, ergo. Sequela probatur, quia etiam in illo primo instanti Angelus prius natura cognoscit se naturaliter, quam de aliis rebus cogitet, ergo statim in eodem instanti temporis cum posterioritate naturæ potuit se applicare libere ad hoc vel illud considerandum, quia ad usum libertatis prioritas naturæ sufficit, ut constat. Minor probatur primo, et maxime secundum sententiam D. Thomæ dicentis utique primum actum cogitationis mentis esse ab auctore naturæ, 1 part., quæst. 82, art. 4, ad 3, et 1, 2, q. 9, art. 2, 4 et 5, et q. 109, per totam. Et propter hanc causam dicit etiam in 1 part., quæst. 63, art. 5, non potuisse Angelum in primo instanti peccare, quia tribueretur auctori naturæ dirigentis mentem ejus. Ratione item probatur, quia etiam posita illa cognitione naturali sui, et specierum omnium, nihil est quod possit determinare voluntatem Angeli ad volendum magis hujus speciei usum, seu talis rei cognitionem, quam illius, ergo oportet, ut aliquid ab extrinseco ad determinationem juvet.*

29. *Solutio.*—*Respondeo, in rigore sequelam esse bonam, nullumque incommodum in consequente apparere, imo ad perfectionem angelicam illud pertinere. D. Thomas autem, cum in prioribus locis ad auctorem naturæ primam cogitationem reducit, de nobis loquitur, et non tantum de prima cogitatione vitæ, sed etiam de quacumque prima in die, vel quovis tempore, vel quoties in aliqua serie cogitationum datur aliqua, quæ ex priori sequi non potest. Non tamen dicit talem cogitationem semper esse ab auctore naturæ immediate : nam sæpe prima cogitatio excitatur in nobis ex objectis sensibilibus occurrentibus, tamen quia dispositio illorum ex providentia divina provenit, in eum tandem reducitur. In Angelo vero non habet locum hæc motio per objecta, nisi forte in locutione unius Angeli ad alium, vel Dei, quæ non semper necessaria est, ut Angelus novam cogitationem habere incipiat. Et*

ideo prima cogitatio in illo est ipsa cogitatio sui, quam habet ab auctore naturæ, et omnia alia est simpliciter secunda, et ideo jam potest esse a seipso libere suis potentiis utente. Fortasse vero in primo instanti creationis auctor naturæ specialem providentiam in hoc habet circa creaturas suas liberas, de quo in libris tertio et septimo hujus tractatus disseremus. Ad rationem vero respondetur, libertatem voluntatis sufficere, ut applicet intellectum quo voluerit, supposita sufficienti cognitione eorum, inter quæ potest eligere. Hoc enim non solum in primo instanti, sed in omni tempore locum habet, ut mox dicemus.

CAPUT XXXVI.

UTRUM ANGELUS EXTRA SE ALIQUID NECESSARIO COGNOSCAT.

1. *Opinio asserens Angelos necessario semper esse in actuali Dei cognitione.*—*Sed inquirendum superest quod secundo loco posuimus capite præcedenti, numero quinto, in fine, an aliquid præter seipsum Angelus naturaliter, ac necessario cognoscat, quod potest interrogari tum de Deo, tum de aliquo alio objecto creato. De Deo affirmant Cajetanus et Ferrariensis supra, quos aliqui moderni sequuntur. Fundantur, quia cognitio Dei est quasi ultima beatitudo naturalis Angeli, et illam potest habere Angelus simul cum cognitione sui et alterius rei, quantum conveniens et sufficiens fuerit Angelo, ergo non est verisimile cessare Angelum unquam a cognitione naturali Dei. Probatur consequentia (nam cætera videntur clara, et patebunt magis ex dicendis) quia vel Angelus cessaret a tali cognitione sua voluntate, vel propter extrinsecum impedimentum : hoc posterius cogitari cum probabilitate non potest, et prius non est verisimile. Cur enim Angelus volet se naturali sua beatitudine privare? hoc autem vellet, volendo cessare a naturali Dei cognitione : quia naturalis beatitudo ejus, vel in illa consistit, vel certe sine illa non potest subsistere. Et quidquid sit de beatitudine, saltem illa actualis consideratio est magna perfectio, et nulla utilitas potest Angelo ex ejus carentia provenire, cur ergo non volet illam? Et hinc fit probabilis conjectura, intellectum Angeli quoad illum actum non subesse imperio voluntatis, quia illa subjecto non est conveniens, neque consentanea tali naturæ.*

2. *Contraria opinio negans.*—*Alii vero doctores, qui negant Angelum semper ac neces-*

sario esse in actuali cognitione sui, consequenter negant esse in actuali cognitione Dei. Primo a paritate rationis, vel a fortiori, quia cognitio sui videri poterat magis naturalis, quia ad cæteras Angeli operationes videbatur esse magis necessaria. Secundo, quia substantia propria est objectum magis propinquum, intrinsecum et proportionatum Angelo, ergo si hoc objectum non semper cognoscit intrinseca necessitate, quomodo ad objectum excellentius, et extrinsecum erit determinatus? Tertio et maxime, quia Angelus primario cognoscit Deum per suam substantiam, ergo si suam substantiam non necessario intelligit, nec Deum actu semper et ex necessitate cognoscit.

3. *Vera sententia.* — *Necessario Angelus semper de Deo cogitat saltem indirecte.* — Resolutio autem vera, juxta superius dicta de cognitione naturali, quam Angeli de Deo habent, tradenda est. Distinximus enim duplicem de Deo cognitionem, unam indirectam, in qua solum cognoscitur Deus ut terminus relationis et dependentiæ Angeli ab ipso: aliam directam et magis absolutam, qua Angelus directe considerat Deum, eumque quantum potest intelligere conatur. De priori cognitione dico imprimis, esse tam naturalem ac necessariam, quam est cognitio propriæ substantiæ. Probatur, tum quia cum Angelus se comprehendat non potest se cognoscere, quin se cognoscat ut opus Dei, et consequenter Deum aliquo modo cognoscat. Tum etiam quia uno et eodem actu se et Deum cognoscit hoc modo, ut supra ostensum est. Imo vero addo, quod licet Angelus suam substantiam in particulari non semper ex necessitate intelligeret, nihilominus si necessario aliquid intelligit in confuso, seu disjunctim hoc vel illud, licet in particulari nullum objectum creatum ex necessitate cognoscat, nihilominus necessario semper habere hanc cognitionem Dei. Quia etiam cognoscendo cælum aut terram, aut alium Angelum, necessario cognoscit Deum, ideoque licet nihil creatum in particulari ex necessitate cognoscat, semper Deum in particulari cognoscat, quia omnia tendunt ad ipsum, sicut ad centrum, et ab illo æque essentialiter pendent.

4. *Non tamen semper necessario directe.* — De altera vero cognitione Dei, dicimus, non habere illam Angelum ex necessitate, sed libere, ac subinde posse ab illa cessare. Probatur, tum quia nulla potest assignari sufficiens ratio hujusmodi necessitatis, tum etiam quia talis actus cognitionis Dei requirit peculiarem et magnam attentionem, et applicationem vir-

tutis intelligendi, quæ non habet causam necessariam in ipso Angelo, et potest impediri per attentionem ad res alias creatas considerandas: sicut e contrario etiam illa impedit, ne possit Angelus res alias tam plene ac libere considerare: tum etiam quia verisimile videtur, dæmones non versari in hujusmodi consideratione DEI, quia depravatum habent affectum ratione ejus, nec propter honestatem illam amant, nec in ea delectationem aut commoditatem inveniunt: nec propter beatitudinem naturalem, illam appetunt, quia etiam illa beatitudine carent, ut postea dicemus. Nec amplius ad argumenta utriusque partis respondere necesse est.

5. *Angelus nec directe, nec in obliquo cognoscit necessario determinatum aliquod objectum creatum præter seipsum.* — De objectis vero creatis supposita 34 capitis resolutione, contra Durandum et alios, videtur clarum, Angelum nullius objecti creati determinati, et in particulari habere actualem considerationem ex necessitate. Probatur, quia non considerant ex necessitate omnia simul, ut diximus, ergo nullum determinate. Probatur consequentia, tum quia non est major ratio de uno quam de alio, tum etiam quia eadem ratione dici posset, illud esse objectum adæquatum actualis considerationis, et consequenter nihil aliud posse cognoscere præter illud, quod naturaliter cognoscit.

6. *Qui senserint contrarium.* — *Reselluntur.* — Nihilominus aliqui dicunt cum substantia sua naturaliter Angelum cognoscere omnia, quæ ad se pertinent: imo et per substantiam suam. Sic videtur docere D. Thomas, in 2, dist. 11, quæst. 2, art. 3, ad 4, ubi ex hoc principio docet, Angelum per suam substantiam cognoscere locutionem alterius. Idem tradit Ferrariensis 2, contra Gentes, cap. 101, circa finem, ad quoddam, 2 dub., et ex eodem principio infert, Angelum moventem cælum, per suam substantiam illud, ejusque motum cognoscere, semperque de illo cogitare. Citatur etiam Ægidius, tract. de cognit. Angeli, quæst. 5 et 9, et Hervæus, in 2, dist. 3, quæst. 4. Sed mihi verisimile non est, Angelum cognoscere ista omnia per suam substantiam, quia non pertinent ad ipsum ut ab intrinseco connexa cum essentia ipsius, sed ut extrinsecus commendata, vel advenientia, et ita de locutione supra dixi. Et idem est de cælo: nullo enim modo continentur in substantia Angeli, ut per illam cognoscatur. Et hoc a fortiori confirmant, quæ de cognitione specierum diximus. Unde conse-

quenter assero, ista non cognosci naturaliter, sed libere, quia non pertinent ad cognitionem propriæ naturæ, et sunt extrinsecus ordinata, vel commissa, et libere etiam adimplenda sunt.

7. *An saltem aliquid indeterminate Angelus extra se necessario noscat.* — Difficultas ergo superest, utrum Angelus confuse saltem, seu indefinite semper aliquid consideret, utendo aliqua specie, ita ut nunquam moveatur ab actu ad non actum, neque a non intelligente in intelligentem, sed ab uno actu ad alium transeat. Aliqui negant absolute, necessitari Angelum ad aliquem actum extra sui cognitionem, seu ad utendum aliqua specie indita, sive determinate, sive confuse; quia est simpliciter liber, et nulla est causa necessitans, sive ad unum singularem actum, sive ad hunc, vel illum, aut alium indefinite, seu confuse. Quæ sententia potest defendi facile, quia oppositum non potest ratione omnino cogente improbari. Et ad hoc possent induci argumenta, quibus Gregorius, 2, distinct. 11, quæst. 1, art. 2, probat, quod licet Angelus possit omnia simul intelligere, omnibus suis speciebus simul utendo, non necessario omnia semper considerat, sed potest pro sua libertate suspendere quos voluerit actus, etiamsi ad alios intellectum non applicet. Nam eadem ratio est de quolibet actu, etiamsi solum unum possit Angelus habere.

8. *Afirmatio.* — Nihilominus D. Thomas ubique videtur sentire, Angelum semper esse in actu adæquato suæ virtuti intelligendi, ideoque semper moveri ab actu ad actum, et non a privatione ad actum, neque e converso. Unde 1 part., quæst. 50, art. 1, ad 1, exponendo Damascenum, lib. 2, cap. 3, dicentem Angelum esse in perpetuo motu, ait: *Angelus dicitur substantia semper mobilis, quia semper est actu intelligens, et non quandoque actu, quandoque in potentia, sicut nos.* Et quæst. 56, art. 1, ad 3, ait: *Intellectum Angeli non esse in potentia, maxime quantum ad hoc, quod intelligit seipsum.* Ubi expendo particulam *maxime*, significat enim etiam in aliis non esse in potentia, sed maxime circa se, quia circa se est semper in eodem actu, circa alia autem vage. Et 2, contr. Gent., cap. 97, absolute docet, substantiam separatam semper actu intelligere, et cap. 101, declarat, etiam per species semper actu intelligere utendo una, quam vult, non tamen omnibus simul; *et ideo esse in eo quandam intelligentiarum successionem, in qua non succedit actus potentia, sed actus*

actui. Et in 2, distin. 3, quæst. 2, art. 4, ad 4, in fine, ait: *intellectum Angeli semper in actu esse, quia incessanter ad aliquid actu considerandum lucet, quamvis non semper eadem specie utatur, ut unum in actu intelligat.*

9. *Auctoris judicium.* — Et hæc positio videtur mihi valde consentanea rationi, et perfectioni angelicæ naturæ: nam semper esse in actu completo intelligendi per se ad perfectionem spectat, et Angelus potest id facere sine impedimento, vel fatigatione. Cur ergo ab eo actu omnino desistet, et quasi dormiens manebit? Posse enim transire de uno actu in alium, supposita limitatione, et impotentia cognoscendi simul omnia, necessarium fuit tali naturæ ad perfectionem suam: tamen desistere ab omni usu specierum nullam utilitatem affert tali naturæ, ergo valde verisimile est, vel intellectum angelicum natura sua non esse subordinatum voluntati, quoad puram suspensionem actus, sed in tantum posse cogi ad relinquendum unum actum, in quantum applicatur ad alium, quem simul cum alio habere non potest: vel voluntatem ipsam esse natura sua determinatam ad intellectum tali modo, et non alio movendum, quia perfectio naturalis hunc modum existendi in ultimo actu conaturaliter postulat. Denique etiamsi Angelus non necessario se intelligeret, non posset omnem actum suspendere, ut supra probatum est, ergo pari modo licet per substantiam suam se necessario intelligat, non poterit ab omni usu suarum specierum suum intellectum continere: nam est eadem proportio et ratio. Et e contrario si Angelus posset simul uti adæquate omnibus speciebus, semper in eo statu permaneret, ut ex supra dictis videtur valde probabile, ergo intra latitudinem potestatis suæ valde probabile est, semper esse in aliquo actu sibi adæquato, licet ipsi liberum sit hunc vel illum actum elicere, et ab uno ad alium se transferre.

CAPUT XXXVII.

UTRUM ANGELUS SIMUL POSSIT PLURA PER UNUM, VEL PLURES ACTUS INTELLIGERE.

1. Diximus, Angelum nec posse simul cognoscere omnia, quæ ab illo intelligibilia sunt, nec etiam posse carere omni actu, omnique consideratione rerum, quas per species suas cognoscere potest: nunc explicandum superest, quanta sit hæc virtus angelica circa ea, quæ simul considerare potest, vel circa actus dis-